

Акульшина Н. Т.,
здобувач Інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
E-mail: natasha_a @ukr.net

ТЕРМІНИ-КОДИ ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО / ГЛОБАЛЬНОГО ВОЄННОГО ДИСКУРСУ (НА ПРИКЛАДІ ПЕРСЬКОЇ, УКРАЇНСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ)

У статті проаналізовано терміни-код як фактор формування національного / глобального воєнного дискурсу (на прикладі перської, української та англійської мов).

Встановлено, що терміни-коди – це кодифікована основа певного документу, що забезпечує номінацію ключових понять, які визначають стратегію державної політики країни у сфері безпеки та оборони та відіграють дискурсоутворювальну роль у національних та міжнародних комунікаціях. Терміни-коди є засобом формування спільного мовного коду у національному / глобальному воєнному дискурсі.

Ключові слова: терміни-коди, військова термінологія, воєнний дискурс.

Військова термінологія – це актуальний предмет дослідження лінгвістики. Сучасні дослідження термінів, які поступово виходять за межі лексикології, характеризуються багатовекторною інтеграцією з різними лінгвістичними галузями, зокрема лінгвокогнітивного спрямування. Когнітивно-прагматичний підхід дозволяє розглянути термін як вербалізований концепт, визначити когнітивні функції терміносистеми, з'ясувати когнітивно-прагматичні проєкції процесів термінотворення, встановити співвідношення терміносистем різних мов і відповідних фрагментів мовної картини світу.

У сучасному глобалізованому світі проблема національної та міжнародної безпеки набуває досить гострого значення, удосконалення способів ведення війни, боротьба з тероризмом сприяють постійному розширенню воєнного термінологічного корпусу та зумовлюють **актуальність** дослідження.

Як системи прийнятих у державі офіційних поглядів на безпеку та оборону існують *воєнні доктрини і стратегії / концепції національної безпеки та оборони*, в яких фіксуються складники концепції національної безпеки й оборони певної країни, основоположні настанови і принципи щодо організації та забезпечення безпеки людини, суспільства, держави шляхом політичних, дипломатичних, економічних і воєнних заходів.

Метою цього дослідження є аналіз термінів-кодів, що формують сучасну військову терміносистему та національний / глобальний воєнний дискурс (на прикладі перської, української та англійської мов).

Засади національної безпеки та оборони держави у тому чи іншому вигляді задекларовані у наступних базових документах країн, мова яких досліджується: Конституція [13], Воєнна доктрина [8; 12], Біла книга [1], різні законодавчі документи («Закон про основи національної безпеки» [4], «Указ про Стратегію національної безпеки» [10], «Закон про оборону» [5], «Закон про боротьбу з тероризмом» [3]), різноманітні бойові документи тощо.

Ці державні документи визначають стратегію державної політики певної країни у сфері безпеки та оборони, є основоположним базисом національного воєнного дискурсу, де зафіксовано вербалізований досвід мислення з певним способом кодування / декодування та концептуалізації знань у цій галузі.

Оскільки існує причинно-наслідковий зв'язок між зовнішніми загрозами, національною безпекою і питаннями оборони певної країни, у воєнних дискурсах різних мов формується термінологія, так звані терміни-код теми матичного поля «Національна безпека та оборона», що містять ключові значення документа.

Так, термінами-кодами воєнного дискурсу, що визначають стратегію діяльності Збройних сил Ісламської республіки Іран (далі – ІРІ) у перськомовних документах [13], на яких ґрунтується діяльність Ради національної безпеки та оборони Ірану, є такі: *відданість ісламу* (اسلامی بودن), *національна безпека* (امینت ملی), *народність армії* (مردمی بودن), *ісламські цінності* (ارزشهای اسلامی), *політико-правова доктрина велаєте-факіх* (ولایت فقیه), *самодостатність* (خودکفایی), *дисципліна* (انضباط), *простота* (سادگی), *обороноздатність* (دفاع بودن), *міць* (اقتدار) тощо.

ІРІ є державою, ціннісна система якої зумовлена ідеологією норм ісламу (<http://www.yjc.ir/fa/news/5188386/>).

Вплив ісламу, збереження та захист ісламських духовних цінностей визначають стратегію національної безпеки та оборони ІРІ, утворюючи основу воєнно-політичної доктрини держави як альтернативу західній та іншим моделям суспільного розвитку, що безпосередньо впливає та формує національну мовну картину світу, національну концептуальну картину світу, військову субкультурну картину світу ІРІ:

تلاش مداوم جهت حفظ ارزشهای اسلامی داخل ارتش، آماده نمودن مردم جهت دفاع نظامی از کشور و نظام اسلامی [13].

На базі ідейно-політичних принципів та морально-етичних критеріїв ісламу складаються і головні тенденції політичного та воєнного дискурсу ІРІ, що досить відчутно позначається на сучасних міжнародних відносинах.

У сучасному світі зростає роль ісламу як глобального політико-утворюючого чинника, й ІРІ посідає особливе місце у процесі так званого «ісламського відродження», що визначається й однією із головних позицій воєнно-політичної доктрини ІРІ – експортом ісламської революції (صنور انقلاب اسلامی) [13] в інші країни світу.

Терміни-коди, що визначають стратегію державної політики України у сфері безпеки та оборони, позиціоновані у базових документах щодо забезпечення національної безпеки [4; 9]. Так, «Воєнна доктрина України – це система керівних поглядів на причини виникнення, сутність і характер сучасних воєнних конфліктів, принципи і шляхи запобігання їм, підготовку держави до можливого воєнного конфлікту, а також на застосування воєнної сили для захисту державного суверенітету, територіальної цілісності, інших життєво важливих національних інтересів» [9]. Ця доктрина затверджена відповідно до статті 2 Закону України «Про основи національної безпеки України» [4], який визначає основні засади державної політики, спрямованої на захист національних інтересів і гарантування в Україні безпеки людини, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз в усіх сферах життєдіяльності.

Перед формулюванням основних засад цього закону подається стаття 1 щодо визначень основних термінів-кодів (*національна безпека, національні інтереси, загрози національній безпеці, Воєнна організація держави, правоохоронні органи*), на яких базується текст усього документу.

Ключовими термінами Воєнної доктрини України до 2015 року були визнані такі терміни-коди: *воєнно-політичні відносини, воєнно-політична обстановка, воєнно-політичний ризик, воєнно-політичний виклик, загроза застосування воєнної сили, воєнний конфлікт, воєнна політика України*, визначення (декодування) яких подається в Указі Президента України «Про Воєнну доктрину України» перед розкриттям основ та засад воєнної доктрини для безпосереднього для розуміння суті такого документу.

Проте «тимчасова окупація Російською Федерацією частини території України – Автономної Республіки Крим і міста Севастополя, розпалювання Росією збройного конфлікту в східних регіонах України та руйнування системи світової та регіональної безпеки і принципів міжнародного права» [9] зумовили перегляд та уточнення доктринальних положень щодо формування та реалізації воєнної політики України. 24 вересня 2015 року було внесено зміни до документу й оновлено певні базові терміни-коди Доктрини України, а саме: *воєнна політика України, воєнно-політична обстановка, воєнно-політичні відносини, воєнний конфлікт, збройний конфлікт, міжнародний збройний конфлікт, збройний конфлікт на державному кордоні, внутрішній збройний конфлікт, локальна війна, регіональна війна, воєнно-політичний виклик, воєнно-політичний ризик, загроза застосування воєнної*

сили, оборонно-промисловий комплекс, сектор безпеки і оборони, сили безпеки, сили оборони, спроможності сил оборони, стратегічні комунікації тощо.

Подібні зміни відбулися і щодо термінів-кодів Білої книги України (щорічник «Біла книга» видається відповідно до Закону України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави» для систематичного інформування громадськості про діяльність Збройних сил України, а також про оборонну політику держави, проблеми, щовиникають у цій сфері, та шляхи їх розв'язання). Аналізуючи десяте видання щорічника «Біла книга – 2014. Збройні сили України» [1], присвячене питанням оптимізації та реорганізації Збройних сил України, можна виокремити наступні *терміни-коди*, що висвітлюють поточний стан Збройних сил, головні напрями подальшого військового будівництва, протистояння зовнішнім викликам тощо: *анексія, сепаратистський рух, порушення територіальної цілісності, гібридна війна проти суверенної держави, реальні бойові дії, тимчасово окуповані території, багатопланова боротьба, оборонний бюджет, часткова та повна мобілізація, міжвидові угруповання військ, антитерористична операція (АТО), оборонне планування, кадровий резерв армії, незаконні збройні формування, порушення територіальної цілісності, ескалація конфлікту, позаблоковий статус, агресія* тощо.

Закон України «Про боротьбу з тероризмом» визначає наступні терміни-коди: *тероризм, терористичний акт, технологічний тероризм, терористична діяльність, міжнародний тероризм, терорист, терористична група, терористична організація, боротьба з тероризмом, антитерористична операція, район проведення антитерористичної операції, режим у районі проведення антитерористичної операції, заручник* [3].

Наведені приклади яскраво ілюструють, як під впливом зовнішніх загроз розширюється / змінюється концептуальний простір воєнного дискурсу держави.

На початку ХХІ століття голови країн-членів ОБСЄ заявляють про формування вільного, демократичного, єдиного регіону ОБСЄ. В рамках таких спільних дій було створено низку спільних документів, таких як «Хартія європейської безпеки» [11] та «Договір про звичайні збройні сили в Європі» [2] тощо. Ці документи є гарним зразком формування *глобального воєнного дискурсу*.

У глобальному документі «Договір про звичайні збройні сили в Європі» подається визначення наступних термінів-кодів: *група Держав-учасниць – group of States Parties, район застосування – area of application, бойовий танк – battle tank, бойова броньована машина – armoured combat vehicle, бронетранспортер – armoured personnel carrier, бойова машина піхоти – armoured infantry fighting vehicle, бойова машина з важким озброєнням – heavy armament combat vehicle, суха вага – unladen weight, артилерія – artillery розташовані звичайні збройні сили – stationed conventional armed forces, позначене місце постійного складського зберігання – designated permanent storage site, танковий мостокладальник – armoured vehicle launched bridge, звичайні озброєння і техніка, обмежені Договором – conventional armaments and equipment limited by the Treaty, бойовий літак – combat aircraft, бойовий гелікоптер – combat helicopter, ударний гелікоптер – attack helicopter, спеціалізований ударний гелікоптер – specialised attack helicopter, багатоцільовий ударний гелікоптер – multi-purpose attack helicopter, гелікоптер бойового забезпечення – combat support helicopter, звичайні озброєння і техніка, які підпадають під дію Договору – conventional armaments and equipment subject to the Treaty, бронетранспортер-подібний і бойова машина піхоти-подібна – armoured personnel carrier look-alike and armoured infantry fighting vehicle look-alike, місце скорочення – reduction site, норма скорочення – reduction liability* [2; 12].

Існують коди (англ. *NATO reporting names*), що використовуються НАТО для позначення військової та авіаційної техніки СРСР (тепер Росії), Китаю і, в окремих випадках, інших країн. Вони функціонують для уніфікації іншомовних (для країн НАТО) найменувань і заміни дійсної назви, яка, зазвичай, залишається невідомою для військових НАТО, наприклад:

- *кодові літери*: А – ракета «повітря-повітря» (англ. *Air to Air*); В – літак-бомбардувальник (англ. *Bomber*); С – транспортний літак (англ. *Cargo*); F – тактичний літак, винищувач (англ. *Fighter*);

G – ракета «земля-повітря» (англ. *Ground to Air*); H – вертоліт (англ. *Helicopter*); K – ракета «повітря-земля» (від англійської транскрипції букви X – назви радянських ракет «повітря-поверхня» (напр. X-22 – як «Kh»)); M – багатоцільові літаки, які не підпадають під інші категорії (англ. *Miscellaneous*); S – ракети «земля-земля» (англ. *Surface to Surface*);

- *позначення модифікацій*: (модифікації позначаються додаванням до основної назви літери за абеткою, наприклад, «*Bear-A*» (літери I і O не використовуються); при незначних змінах конструкції використовується позначка «*Mod.*», наприклад, «*Bear-F Mod. IV*»; відомі два випадки додавання позначки «*Modifie*» – це «*Badger-C Modified*» і «*Badger-G Modified*»; додається буквено-цифровий суфікс, наприклад, «*Fulcrum-A2*» або «*Foxbat-B5*»; додається позначка «*variant n*», де n – цифра від 1, наприклад, «*Flanker-E variant* » або «*Flanker-Evariant 2*»).

Для кодифікації ракет використовуються розширені кодові позначення НАТО. Застосовується літерний код із цифровим індексом: AA – ракета «повітря-повітря» (англ. «*Air-to-Air Missiles*»); ABM – антибалістична ракета (англ. «*Anti-Ballistic Missiles*»); AS – ракета «повітря-поверхня» (англ. «*Air-to-Surface Missiles*»); AT – протитанкова ракета (англ. «*Anti-Tank Missiles*»); FRAS – некерована ракета для боротьби з підводними човнами (англ. «*Free Rocket Anti-Submarine*»); FROG – некерована тактична ракета (англ. «*Free Rocket Over Ground*»); SA – ракета «земля-повітря» (англ. «*Surface-to-Air Missiles*»); SA-N – ракета «корабель-повітря» (англ. «*Naval Surface-to-Air Missiles*»); SS – ракета «земля-земля» (англ. «*Surface-to-Surface Missiles*»); SS-N – ракета «корабель-корабель» (англ. «*Naval Surface-to-Surface Missiles*»); SUW-N – ракета «корабель-підводний човен» (англ. «*Naval Surface-to-Underwater Missiles*»); SL – космічна ракета (англ. «*Space Launcher*»); DR – БПЛА (англ. «*Drone*»)[7].

Внаслідок впливу глобалізації в таких термінах-кодах закріплені нові фрагменти знань про дійсність; вони формують єдиний когнітивно-прагматичний простір Європи у військовій сфері, відіграють дискурсоутворювальну роль у міждержавному воєнному дискурсі, стратегії якого спрямовані на «відвернення будь-якого воєнного конфлікту в Європі, несення спільної відповідальності за те, щоб досягти більшої стабільності та безпеки в Європі, прагнення замінити воєнну конфронтацію новим характером відносин безпеки між усіма Державами-учасницями на основі мирного співробітництва і тим самим зробити внесок у запобігання розділу Європи» тощо [2].

Подібне розширення прагматики дискурсу пояснюється тенденціями до глобалізації сучасного світу.

Надані вище терміни є кодифікованою основою певних документів, що входять до складу терміносистеми, яка формує основу національного / глобального воєнного дискурсу. Такий вид поінформованості є знанням коду чи просто кодом [6], а визначення (декодування) цих термінів формує у людини метаінформаційне знання [6], що є засобом розуміння інформації, зафіксованої у нормотворчих документах, обізнаність у визначеннях таких термінів дозволяє здійснювати успішну комунікацію будь-якого рівня – від внутрішньоінституційної до міждержавної.

Визначення (декодування) вищезгаданих термінів-кодів формують певну мовну картину світу держави, завдяки чому досягається вихід на спільний код розуміння і спілкування на державному та міждержавному рівнях, що відбувається у межах конкретного каналу спілкування і регулюється стратегіями і тактиками учасників.

Кодифікуючі терміни є основою формування національного / глобального воєнного дискурсу, що може бути схарактеризований як смислове поле, певна реальність, що розвивається відповідно до певних законів. Такі дискурси можуть впливати на соціальні, культурні та глобальні зміни.

Отже, терміни-коди – це кодифікована основа певного документу, що забезпечує номінацію ключових понять, які активують спеціалізовані фрагменти знань про таку предметну галузь, забезпечують інформативний код доступу до фрагментів знань зафіксованих у цих документах. Терміни-коди відіграють дискурсоутворювальну роль у національних та міжнародних комунікаціях, є засобом формування спільного мовного коду у національному / глобальному воєнному дискурсі, формуються, змінюються й уточнюються під впливом сучасних викликів та загроз, стають засобом формування національного воєнного когнітивного і єдиного міжнародного воєнного когнітивного

просторів. Володіння термінами-кодами зумовлює ефективність дискурсивних практик інститутів сектору безпеки та оборони.

Список використаної літератури

1. Біла книга-2014 [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.mil.gov.ua/content/files/whitebook/WB_2014.pdf
2. Договір про звичайні збройні сили в Європі [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_314/ed19991119
3. Закон України «Про боротьбу з тероризмом» [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/638-15>
4. Закон України «Про основи національної безпеки України» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 39, ст. 351) [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/964-15>
5. Закон України «Про оборону України» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 9, ст. 106) [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1932-12>
6. Йокояма О.Б. Когнитивний статус гендерних различий в языке и их прагматическое моделирование [Электронный ресурс] // Известия Уральского государственного университета. – 2003. – № 25. – Режим доступа: <http://proceedings.usu.ru>
7. Кодові позначки НАТО [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://uk.unionpedia.org>
8. Постанова Верховної Ради України «Про Основні напрями зовнішньої політики України» [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3360-12>
9. Указ Президента України «Про Военну доктрину України» [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/648/2004>
10. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України» [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>
11. Хартія європейської безпеки [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_166
12. Treaty on conventional Armed Forces in Europe [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.osce.org/library/14087>
13. Constitution of Islamic Republic of Iran [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://law.persianblog.ir/post/10>

Акульшина Н. Т. Термины-коды как фактор формирования национального / глобального военного дискурса (на примере персидского, украинского и английского языков).

Аннотация

В статье проанализированы термины-коды как фактор формирования национального / глобального военного дискурса (на примере персидского, украинского и английского языков). Установлено, что термины-коды – это кодифицированная основа определенного документа. Эти термины обеспечивают номинацию ключевых понятий, определяющих стратегию государственной политики определенной страны в сфере безопасности и обороны; они играют дискурсоформирующую роль в национальных и международных коммуникациях, а также являются средством формирования общего языкового кода в национальном / глобальном военном дискурсе.

Ключевые слова: термины-коды, военная терминология, военный дискурс.

Akulshyna N. T. Term-codes as a factor in the formation of national / global military discourse (on the examples of Persian, Ukrainian and English).

Summary

The main aim of the article is to analyze term-codes as a factor in the formation of national/global military discourse (on the examples of Persian, Ukrainian and English). The object of the study is term-codes as a factor in the formation of national/global military discourse (on the examples of Persian, Ukrainian and English). Attention is drawn primarily to main terms of certain documents, ensuring nomination of key concepts that define the strategy of state policy of a country in the field of security and defence and play important role in national and international communications. Due to the impact of globalization in term-codes new pieces of knowledge about reality are fixed, they form a single cognitive-pragmatic space of Europe in the military sphere, play important role in the international military discourse. It was found that term-code of certain documents from the common language code in the national / global military discourse. The analysis of such term-codes should be continued.

Key words: term-codes, military terminology, military discourse.